
HISTORIOGRÁFIA

Eszmék és múzsák – a ruszisztika titkai az orosz olvasóknak

Két évvel azután, hogy a moszkvai Akvilon kiadó gondozásában, *Maya Petrova*, az Orosz Tudományos Akadémia Világtörténeti Kutatóintézetének munkatársa szerkesztésében megjelent az Igyei i gyela (Eszmék és ügyek) című kötet¹, idén újabb magyar szerző könyvével jelentkezett a kiadó, Igyei i muzy (Eszmék és múzsák²) címmel. Előbbit Szvák Gyula 65. születésnapjának és a budapesti történeti ruszisztikai műhely három évtizedének szentelték a tudományág nemzetközi (amerikai, brit, kínai, olasz és – főként – orosz) képviselői, utóbbi szerzője maga a történész.

A magyar olvasók a kötet írásaival találkozhattak a Kis magyar ruszisztika³ című kötetben, melyben *Szvák Gyula* a hazai történeti ruszisztika múltját igyekszik bemutatni, közérthető nyelven. A magyar kiadást írója az oroszországi megjelenéshez aktualizálta, bővítette, és az orosz olvasók érdeklődésére szabta.

A szerző, akit 2006-ban, az orosz elnök Puskin díjjal tüntetett ki a 2004–2005-ös magyar–orosz kulturális évad kurátoraként, az orosz történelem egyik legelkötelezettebb magyarországi kutatója. Jelen kötet a szakmája iránti odaadásáról és eredményeiről, továbbá nehézségeiről és szépségéről szól, reflektál a mai viszonyokra, a hatalom és történetíró „sajátos” kapcsolatára is.

Az orosz történelem kutatása a professzor tudományos tevékeny-

1 ИДЕИ И ДЕЛА. К 65-летию профессора Дюлы Свака и 30-летию изучения исторической русистики в Будапеште / Общая редакция и составление М.С. Петровой. – М.: Аквилон, 2018.

2 Дюла СВАК. «ИДЕИ И МУЗЫ». ТАЙНЫ РУСИСТИКИ / Под общ. ред. М. С. Петровой – М.: Аквилон, 2020. 240 С, (Гуманитарные науки в исследованиях и переводах [Т. XII]; изд. с 2010 г. / Отв. ред. серии М. С. Петрова).

3 Szvák Gyula: Kis magyar ruszisztika (Russica Pannonicana, Budapest, 2011).

sége kezdetén, a hetvenes évek végén, hazánkban még gyerekcipőben járt, napjainkra azonban kialakult az intézményrendszere így az ELTE Ruszisztikai Központ nemzetközi konferenciáin is a történettudomány számos nemzetközi képviselője fordult meg. Az impozáns névsor a kötet bevezető fejezetében szerepel. Ebből a részből még érdemes kiemelni, hogy a kétezres évek első évtizedének vége felé Szvák Gyula tudományos érdeklődése a nagy, átfogó narratívától a mikrotörténelem felé fordult, és az egyén sorsában, mint cseppben a tengert mutatta meg történelmet. Ezt a megközelítést „mikrohistoriográfiaként” definiálja, amit *Lorina Repina* moszkvai akadémikus historiográfiai antropológiának nevezett el – ennek szellemében születtek a „Klió szolgálói” fejezet történész-életutakat bemutató részei is.

Az Eszmék és múzsák első része egyből az orosz történettudomány egyik legfontosabb kérdésére reflektál: a normann-kérdés örök vitáját és a „rusz” kifejezés etimológiáját ismerteti, majd a következő rész a „Mi az orosz?” kérdésre keresi a választ, külön kitérve az orosz ember és az orosz lélek/mentalitás témájára, megemlítve az örök sztereotípiákat, izgalmas történeti forrásokat felvonultatva.

A kötet hangvétele úgy a széppróza mint a publicisztika jegyeit is magán viseli, ami miatt a tudományos mű élvezetes olvasmányélményt nyújt, miközben a forma alatt a tartalom mély történelmi ismeretekre és kutatásokra épül, amelyek forrása a szovjet-orosz történettudomány színe-java. A legismertebb szovjet történészek egy részével a szerző személyes kapcsolatban is volt, tudományszervezői tevékenységének köszönhetően pedig az orosz történettudomány hazai és külföldi kutatóinak újabb generációival is megismerkedhetünk. Miként a Kvász Iván írói álnév történetével is, aminek kapcsán finom jelzéseket kapunk a szerző viszonyáról a magyar emlékezetpolitikához – ezáltal pedig az orosz olvasó is bepillantást nyerhet a magyar történettudomány intézményrendszerébe. Saját elmondása szerint a „létezik egy határ, ahol véget ér a történészi kompetencia. Viszont az igény továbbra is megvan, hogy föltárjon, elmondjon valamit: ekkor már nem mint tisztességes, a szakma konvencióit és szabályait szem előtt tartó történész. Adódik olyan helyzet is, amikor többet tudok

elmondani a valóságról, mint nem történész. Sok kérdésben tudósként nincs válaszom, de Kvász Ivánnak lehet, és ambicionálnám is, hogy legyen, hiszen Szvák Gyulán túl is tart a világ.”⁴ A szerző tehát sokszor Kvász Iván bőrébe bújva publikálta azon írásait, melyekben olyan eseményekről írt, melyekre nem szakmai alapon akart reflektálni, s ennek hátterét világítja meg ebben a műben.

A továbbiakban a kötet a két nép viszonyát tekinti át, az első írásos emlékek feljegyzéseitől, a Kijevi Rusz korától, II. András halicsi területszerzésétől kezdve, III. Iván említését át (akivel Mátyás „elenségünk ellensége a barátunk” elve alapján a törökök ellen próbált a szövetségre lépni), közös történelmünk nagy fordulópontjain keresztül a közelmúltig. Hogyan lettünk szövetségesekből (lásd I. Pál lánya, Alexandra Pavlovna hercegnő és József nádor dinasztikusnak szánt nászát, vagy a pétervári udvarba szerződtetett számos Magyarországról származó tudós áldásos ténykedését) kvázi ellenségek (az 1830-as lengyel felkelés leverése miatt fellángolt a ruszofóbia Magyarországon és erre ráerősített az orosz impérium számtalan háborúja). A magyar-orosz kapcsolat érthető módon sokszor mélypontra került, amikor háborús konfliktusok ellentétes oldalán harcoltak hadseregeinek, majd hivatalból újfent „barátok” lettünk a Magyar-Szovjet Művelődési és Baráti Társaság ernyője alatt. Az egyesek szerint felszabadulásként, míg más emlékezetpolitikai narratíva szerint megszállásként megélt 1945-ös év új alapokra helyezte a két ország kapcsolatát, a szerző pedig a Baráti Társaság történetének bemutatásával végigvezeti az olvasót a reményteljes újjáépítés korszakától az ‘56-os megszűnés és ‘57-es újjáalakítás után a magyarországi rendszerváltoztatás időszakáig. A könyv ezen fejezetének vége röviden megemlíti, hogyan alakult ki a két ország ma is jellemző kapcsolata a jelenlegi szövetségi viszonyok keretei között. A hírhedt „Továriscsi konyec” plakát idején ugyanis szinte lenullázódott a reláció, és ennek újjáépülését nem segítette Magyarország NATO csatlakozása. Azóta pedig mind a hazai, mind pedig a nyugati politikai szereplők „orosz kapcsolatait” rendre előkerülnek szinte minden ország választási kampányában. A történész azonban aktuálpolitikai kérdésekben

⁴ <http://ujkor.hu/content/nem-szepet-kell-mondani-hanem-valosagot-interjuszvak-gyulaval> (elérés dátuma: 2020. 10. 08)

nem szívesen nyilvánít véleményt, ezért inkább a 2004-es magyar-orosz kulturális évad szervezésének történetét ismerteti.

A Klió szolgálói fejezetben az orosz történeztudomány legismertebb nagyjairól ír. Az első „professzionális történétíró”, az „orosz történétírás atyja” Nyikolaj Mihajlovics Karamzin (1766–1826) tevékenysége ismertetésével kezdi, majd Szergej Mihajlovics Szolovjov (1853–1900) és Vaszilij Oszipovics Kljucsevszkij (1841–1911) munkásságát értékeli. A továbbiakban az ismertebb történétírókat a pétervári és a moszkvai iskolától a „virágozzék száz virág” – azaz a huszadik század elejének időszakán keresztül a szovjet ruszistákig. Ezen korszak történétírása – ahogy maga a korszak is – egymástól markánsan elkülönülő szakaszokra bontható. A szerző nemcsak bemutatja azokat, hanem – mivel maga is része volt az utolsó időszakának – némileg szubjektív képet is rajzol róla.

Az orosz olvasó számára a hazai historiográfia legjelentősebb képviselői természetesen ismertek, ugyanakkor a magyar történész aspektusa különleges, új nézőpontot jelenthet. Ami pedig még inkább érdekes lehet az orosz történész számára, hogyan írnak hazája történetéről a magyar ruszisták.

A következő részben Szvák Gyula szót ejt még arról, hogy kiből és hogyan lehet napjainkban Magyarországon ruszista (elvégi a ruszisztika mesterszakot), ismerteti a budapesti Ruszisztikai Központ alapításának körülményeit, tevékenységét, Vlagyimir Putyin magyarországi látogatásának körülményeit. A továbbiakban egy újabb érdekes momentum – ami a könyv megjelenésének időpontjára már aktualitását veszítette: a ruszisztika PhD alapításának tervéről számol be a professzor – e sorok írásakor ez a terv már megvalósult (91. o), jelen recenzió írója pedig a doktori képzés hallgatói közül való.

Az ötödik fejezet rendkívül érdekes adatokat közöl a ruszofóbiáról, ami újfent az oroszok számára érdekes nézőpontból, kívülről mutatja be a velük szembeni ellenérzéseket, félelmeket, sztereotípiákat, vagy adott esetben gyűlöletet. Majd néhány felmérés adatait ismerteti a magyarok oroszokhoz (és más nemzetekhez) való viszonyáról – habár ezen adatok már nem a legfrissebbek. Az orosz olvasó ebben a kötetben ugyan nem, de a magyar azóta kézhez kaphatta az

új (2012-es és 2016-os) felmérések adatait is tartalmazó kiadványt: *A magyarok orosz-képe (2006–2016)*.⁵

Végezetül pedig arról ír, miért is jó ruszistának lenni – itt megint izgalmas történeteket találunk a szerző Szovjetunióban megélt fiatalkorából (többek között az orosz „bányáról” – ami nem ásványok kinyerésére szolgál, hanem jellegzetes orosz szauna), majd ezek után megtalálhatjuk még a „ruszista tízparancsolatát”, ami akár a történész szakmai etikai kódexe is lehetne: vannak közöttük olyan általános érvényű megállapítások, mint például a kritikus szövegolvasásra felhívó hatodik, és látszólagos evidencia, mint például a „Soha ne keresztezd az orosz elnök útját!”.

A függelék tartalmaz néhány interjút, többek között Vagyim Arisztov történész újságíróval, végül megismerhetjük a szerző igen tekintélyes terjedelmű bibliográfiáját.

Дюла СВАК: «ИДЕИ И МУЗЫ». ТАЙНЫ РУСИСТИКИ („Eszmék és múzsák”
A ruszisztika rejtélyei) / Под общ. ред. М. С. Петровой — М.: Аквилон, 2020.
240 С, (Гуманитарные науки в исследованиях и переводах [Т. XII]; изд. с
2010 г. / Отв. ред. серии М.С. Петрова).

Igari Léna

⁵ *A magyarok orosz-képe (2006–2016)*. Szvák Gyula (Szerk.) Poszt-Szovjet Füzetek XXII. Budapest: Russica Pannonicana, 2017.